

LESONA MALAGASY

Kilasy fahadimy (5ème)

« Ny fianarana no lova tsara indrindra »
« NY FIANARANA NO LOVA TSARA INDRINDRA »

Lesona nadikan'i : Mr SAHAZANIRINA

Laharana : 033 08 186 31 / 034 40 942 72

AOGOSITRA 2020

FIZAHAN-TAKILA :

NY LITERATORA	2
NY LITERATORA MITANTARA.....	3
NY ANGANO.....	5
NY SOMBIN-TANTARA.....	7
NY TONONKALO.....	8
NY MPANORATRA SY NY ASA SORANY.....	10
DOX.....	10
RAMANGAMALEFAKA.....	12
Haëckel ANDRIANJATOVO.....	13
RIBA MALAGASY.....	14
NY MALAGASY SY NY FIARAHA-MONINA.....	15
NY FIHAVANANA.....	15
NY FIFANAJANA.....	17
NY FIFAMPITSIMBINANA.....	18
NY MALAGASY SY NY FIALAM-BOLINY.....	19
HAITENY.....	20
NY FEHEZANTENY.....	21
NY MPAMPIFANDRAY.....	21
NY SOKAJIN-TENY : MATOANTENY, ANARANA, MPAMARI-TOETRA, MPANAMPY, TAMBIN- TENY, MPISOLO TENA, MPISOLO TOERANA.....	23
NY FANAKAMBANAN-TENY.....	26

NY LITERATIORA

NY LITERATIORA MITANTARA

Lahatsoratra iaingana :

Randriantasy

Tovolahy mba mba malaza tamin'ny androny Randriantasy. Matanjaka sady bikana, tia haingo sady isan'irony mitady vady saingy tsy mbola manana anton-draharaha fahazoana, ka na dia mahalasa fito saha aza ny faniriana sy ny eritreritra dia lasan-ko zavona teny antenantenan-dalana ireny, satria ny vola, elatra ho enti-manidina, no tsy ampy lanja.

Indray andro nisy taratasy maika tonga avy any atsimo. Nony novakiany dia nazava taminy fa ingahy Ranaivo Radofa, anadahin-dreniny no manafatra azy ho tonga any. Mpanan-karena efa nanao sari-monina ela tany Vakinankaratra rangahy ary tsy niteraka.

Nandeha tsy namitana andro Randriantasy ary nony niainga tany dia hoy rangahy : « izaho efa vato-mandondona izao, ka dia mikasa hanao didy aho amin'izay handova ireto fananana kely namonoan-tena ; ary tsy misy afa-tsy ise no zanak'havako akaiky indrindra, na dia nanadino ahy aza, tsaroako ihany ka raha hendry ise dia ise no ho tompon'ny farany eto! ». Hatramin'izay dia mitoetra tany Randriantasy, ary nahafinaritra na ny fifankatiavan'izy mianaka samy lehilahy. Na ny fahaizany nanaraka an-dramatoa Rasoazanany vadin'i dadanaivo.

RAMANGAMALEFAKA

Ny fandrosoam-baovao, n°35, 1932

1. Hevi-teny :

- Bikana : tsara bika
- Mahalasa fito saha : lasan-davitra dia lavitra
- Nanao sari-monina : efa nanorim-ponenana efa ela mihitsy.
- Tsy ampy lanja : maivana tsy araka ny tokony ho izy.
- Tsy namita andro : tsy nangataka andro fa tonga dia lasa avy hatrany.
- Vato mandondona : efa antitra ka efa manakaiky ny fahafatesana.

2. Famaritana :

Ny literatiora mitantara dia mampitamberina ny zava-mitranga teo amin'ny vanim-potoana lasa amin'ny fotoana ankehitriny.

3. Ny lalan-tsaina arahin'ny literatiora manazava :

Ireto avy ny fomba firafiny, ahitana :

- Ny vanim-potoana sy ny toerana nitrangan'ny tantara.
- Ny fiandohan'ny tantara, ny fivoarany ary ny niafarany.
- Ny mpandray anjara amin'ny tantara ka singanina manokana amin'izany ny mpandray anjara fototra.

4. Famoronan-dahatsoratra :

a. Fomba fandrafetana ny tantara :

Zaraina telo ny fitantarana.

- Fampidirana : ao no ilazana ny toerana isehoan'ny tantara, ny fotoana, ny toetr'andro, toe-javatra, ...
- Famelabelarana : ao no fotoana tena itantarana ny vontoaity, ny tena zava-niseho manaraka ny fotoana nitrangany, atao tantara misesy fa tsy miverimberina na mifapidipiditra.
- Famaranana : eto am-pamaranana no hanomezana ny famintinana izay zava-niseho tao amin'ny famelabelarana, ary faranana amin'ny zavatra mampieritreritra ny mpamaky, azo atao endrika fanontaniana koa izany.

b. Fanamarihana :

- Tsy azo atao ny mamerimberin-teny ao anaty fehezanteny iray.
- Ezahina tsy ho lava loatra ny fehezanteny.
- Hajaina tsara ny marim-piatoana.

NY ANGANO

I. Famaritana :

Ny angano dia tantara noforonina izay mirakitra zavatra mety ho misy na tsia, mety ho marina na tsia. Ahitana toe-javatra mampitolagaga, tsy mampino, sarotra inoana.

Ny angano dia tsy maintsy miaraka amin'ny teny hoe « **hono** ».

Ny angano dia mifono fanabeazana sy fananarana, nentin'ny Ntaolo nitaizana ny ankizy mba hanana toe-tsaina matotra ka afaka hiatrika ny fiainana any aoriana.

Ny angano ihany koa dia milazalaza ny niandohana na ny fiovana teo amin'ny zava-boaary sasantsasany teto ambonin'ny tany.

II. Ny firafitry ny angano :

Ny angano dia ahitana mpitantara sy mpihaino ; manomboka mandrakariva amin'ny teny hoe « **Indray andro, hono, ...** »; ary mifarana amin'ny hoe « **izany, hono, ...** » na « **angano angano, arira arira ...** »

Ahitana singa mpanova na toe-javatra manova tampoka ny fizotran'ny tantara.

Amin'ny takariva eo amorom-patana no anatanterahana azy.

Ohatra :

Ifara sy Itrimobe

Niainga, hono ity i Fara ka nanihika teo amin'ny farihin'i Trimobe ; kanjo tratrany teo, ka norahonany hoe : « Laniko i Fara! Laniko i Fara! ».

Fa nivalo i Fara ka nanao hoe : « Aza dia hohanina re aho Trimobe fa ento ho vadinao! ».

Dia nentin'i Trimobe izy ka tonga vadiny ; ary nony afaka elaela dia tera-dahy izy, ka ny anarany nataon'ny vavy hoe : « Injamananolo » sady nampisalaka iny salaka mena.

Ary nony tonga avy tamin'izay nalehany i Trimobe dia nanontany hoe : « Aiza ny zanako? », fa hoy kosa i Fara : « Milalao any an-tsaha any izy », fa tsy foiny ho haniny ny zanany.

Dia lasa i Trimobe nankany an-tsaha ka nony nahita ankizy maromaro nilalao dia niantso hoe : « Iza no zanako aminareo e? » dia hoy ny ankizy taminy : « tsy misy zanakao izahay tsy akory ».

Nony afaka erinandro dia tonga indray i Trimobe haka an'i Fara sy i Injamananolo ; kanjo nony alina, raha ilay natory iny izy, dia notsindromin'i Fara ny salazam-by ka maty tery ; ka dia afaka soa aman-tsara izy mianaka.

III. Ny mpandray anjara amin'ny angano :

- Ny mpandray anjara fototra : izay iompanan'ny toe-javatra tantaraina.
- Ny mpandray anjara mpanampy : izay natao hanasongadina ny mpandray anjara fofotra sy manome aina ny tantara amin'ny toe-javatra misy.
- Ny mpandray anjara ravaka : izay tsy manao na inona na inona fa natao handravaka sy hanome aina ny toe-javatra tantaraina ary hanampy amin'ny fampitan-kevitra.
- Ny mpitantara : manana anjara toerana lehibe amin'ny angano ny mpitantara satria miankina amin'ny fahaizana amam-pahendreny no maha marim-pototra ny hevitra sy ny anatra hampitaina.

IV. Ny ilaina ny angano :

- Natao hialana voly.
- Entina hanabeazana ny ankizy, maro ny anatra ao anatin'ny angano.
- Natao hampitana hafatra ihany koa izy.

NY SOMBIN-TANTARA

I. Famaritana :

Ny sombin-tantara dia tantara fohy, takila vitsivitsy ihany, nefa kosa feno ny hevitra aroson'ny mpanoratra.

Ny sombin-tantara dia mamakafaka na maneho toe-javatra iray izay mety ho zava-miseho indray mihelina na fahatsiarovana kely fotsiny. Tantara manakaiky ny zava-misy sy ny fiainana andavanandro.

II. Ny firafitry ny sombin-tantara :

Toy ny tantara rehetra ihany ny sombin-tantara ka ahitana fizarana telo lehibe.

- Fiandohan'ny tantara.
- Ny vontootin'ny tantara.
- Ny fiafaran'ny tantara.

III. Ny mpandray anjara :

- **Ny mpandray anjara fototra** : Izy no hifantohan'ny tantara iray manontolo, hita manerana ny zanan-tantara rehetra izy. Mazàna dia misolo tena na mitondra ny hevitra ny mpanoratra izy.
- **Ny mpandray anjara mpanampy** : izy no manampy tosika ny hetsika rehetra ataon'ny mpandray anjara fototra mba ahatratarany ny tanjona kendreny.
- **Ny mpandray anjara ravaka** : Ny mpandray anjara ravaka dia manampy ny hetsika ataon'ny mpandray anjara fototra na ny mpanampy mba hahatonga ny tantara hahaliana sy hahafinaritra. Matetika dia olona maromaro mifanaretsaka, mikorana no atao ravaka hampisongadinana ny mpandray anjara fototra.

IV. Ny hevitra fonosin'ny sombin-tantara :

- Ny sombin-tantara dia natao hitaizana sy hanabeazana.
- Manampy amin'ny famahana ny olana eo amin'ny fiainana noho izy miendrika tantaram-piaianana tena nisy.
- Mamolavola ny olana mba ho tsara fitondran-tena.
- Natao ialana voly ihany koa ny famakiana na fihainonana ny sombin-tantara.

NY TONONKALO

I. Famaritana :

Ny tononkalo dia amboaran-teny voarindra sy voakaly ao anatin'ny andalana sy ny andininy. Ahitana ny fomba fanehoan'ny Poeta ny aingam-panahiny sy ny fihetseham-pony amin'ny fomba miavaka, ahitana sarin-teny isan-karazany, ahitana adirima na tsia.

II. Ny firafitry ny tononkalo :

Ny tononkalo dia miseho amin'ny endrika miavaka ahitana ireto lafin-javatra manaraka ireto :

- Andalana.
- Andininy.
- Gadona sy tsaikona. (\perp , U)
- Adirima na tsia.

a. Andalana :

Ny andalana dia entina ilazana ny fanehoan-kevitra sy ny fihetseham-pon'ny mpanoratra voafintina ao anatin'ny andalana iray.

b. Andininy :

Andalana maromaro no mirafitra ho andininy, ary ny andininy maromaro no mirafitra ho tononkalo.

Ny mpanoratra sy ny Poeta dia samy manana ny talenta manavanana azy ka misy ny tononkalo no manana rafitra manokana antsoina hoe : **tononkalo raiki-drafitra** ; izany hoe ny andalana ao anatin'ny andininy iray dia voafaritra sy voafetra mazava tsara. Anisan'izany ny « **SONNET** » izay ahitana andininy efatra ka mirafitra toy izao :

Andininy voalohany : andalana 4.

Andininy faharoa : andalana 4.

Andininy fahatelo : andalana 3.

Andininy fahaefatra : andalana 3.

DOX na Jean Verdi Salomon RAZAKANDRAINA no poeta malagasy nanompana ny tononkalony tamin'ny alalan'ny sonnet.

Ao ihany koa ny antsoina hoe « **ALEXANDRIN** » ka ny andininy tsirairay avy dia ahitana andalana efatra hatramin'ny voalohany ka hatrany amin'ny farany.

c. Gadona sy tsaikona :

Ny fifandimbiasan'ny gadona sy ny tsaikona no mandrafitra ny vanin'andalana, ary ny fitambaran'ny vanin'andalana maromaro no mandrafitra ny andalana (ny gadona dia ireo vanin-teny tononina mafy rehefa vakiana).

d. Ny adirima :

Ny adirima dia ny fitovian'ny feo mamarana ny andalana mifanesy na tsia.

Ny rima dia ny fitovian'ny feo hatreo amin'ny zana-peo misy gadona farany hatrany amin'ny faran'andalana.

Ohatra :

Ny lasa ...

1. Tsy asiam-panenenana akory ny lasa,
Tsy asiana alahelo ny zavatra vita,
Fa hoatry ny lamba niaraha-nanasa,
Tahaka ny rano niarahana nita...
2. Ny taona efa lasa dia lala-nombana,
Tsy arahina fondro, tsy arahina tsiny.
Na ritra aza re ny fihantahantana,
Dia mbola tsarovako izany fahiny.
3. Na bongo aza sisa ao anaty tanàna,
Na rava aza hono ny trano rehetra :
Ny toerany kosa dia sarotra alana,
Ny tany niorenany mbola tomoetra.
4. Ny tamboho foana no hany nianjera,
Fa mbola tsy tootra ilay hadivory ;
Na maty aza ny olo-nifanerasera
Ny avelony, tsy mba milevina akory.
5. Tsy fongotra akory ny hazo kapaina,
Ny raviny foana no raraka an-tany ;
Ny tahony angamba no mety ho maina
Ny fakany kosa dia mbola any ihany.
6. Tahaka an'izany ny foko, Ralala,
Satria tsara hafatry Dada sy Neny :
Ka tsy mba mahazo mandositra miala,
Tsy mety mivadika ny efa nekeny.
7. Ny raho-manjombona hitako androany,
Dia asaiko resen'ny masoandro omaly ;
Ny masoko feno, ka sendra tomany,
Dia iniako fafana, tereko hifaly.
8. Ny fahabetsahan'ny eo an-doloha,
Ny fahavesaran'ny ao am-babena ;
Takalon'ny maivana fony taloha,
Ka haiko hadinoina, tsy jerijerena.
9. Ny lalako maizina rakotra tsilo,
Tsy ilaozako akory, fa arahiko mora ;
Satria fandeferana re no fanilo,
Ka hoy ny fanahy sy ny saiko : « mizora ».
10. Ny ditra rehetra, Ralala, zakaiko,
Ny latsa, totofako aleviko in-jato
Ny soa nifanaovana sisa ao an-tsaiko,
Ny tsara efa vita asiako orim-bato.

EMILIE P.

Ny telegrafy, n° 354, 26 Jolay 1932

III. Ny hevitra fonosin'ny tononkalo :

- Hialana voly.
- Natao hampitana lesona sy anatra.
- Nentina nilazana ny zava-misy sy iainana toy ny tantaram-pirenena
- Hanentanana ny olona handray ny andraikitra tandrify azy eo amin'ny fiaraha-monina.

NY MPANORATRA SY NY ASA SORANY

DOX

1. Ny tantaram-piainany :

- Ny tena anarany dia **Jean Verdi Salomon RAZAKANDRAINY**.
- Teraka tamin'ny 13 Janoary 1913 tao Manakavaly izy.
- Nianatra tao amin'ny sekolim-panjakana tao Ambohitovolo sy Paul Minault izy.
- Nanaraka fianarana hoso-doko tamin'ny Ecole Université.
- Nandalo sedram-piainana i Dox toy ny fahafatesan'ny zanany lahy ny taona 1945, ny Rainy ny taona 1949 ary ny vadiny ny taona 1954.
- Maty ny 14 Jona 1978 i Dox ary nalevina ao Anjanapara Alakamisy anaty vato Betafo.

2. Ny asa sorany :

- Teo amin'ny sehatry ny kanto dia « Dox » no anarana nisorany sy nahalalan'ny maro azy.
- Talenta nolovainy tamin'ireo Ray aman-dReniny ny asa soratra.
- Teo amin'ny lafiny tononkalo dia nivohy ny tononkalo raiki-drafitra antsoina hoe « sonnet » izy.
- Nanoratra tao main'ny gazety Fandrosoam-baovao sy Tatsinanana izy nandritry ny taona vitsivitsy teo am-panombohana.
- Nanoratra tantara an-tsehatra toy ny : ombalahibemaso, maritiora, savika ombalahy, ...
- Ny tara-kevitra novoiziny dia ny fitiavana sy ny zava-boahary.
- Ireto misy boky sasantsasany izay sangany asany :
 - 1940 : Ny hirako.
 - 1946 : izy mirahavavy.
 - 1948 : Hira va ?
 - 1949 : Solemita.
 - 1955 : Raki-malala.
 - 1956 : Voninkazon'ny tanteraka.
 - 1958 : fahatsiarovan-tena.
 - 1962 : Ny avelan'ny vady lalaina.
 - 1965 : Telomiova.
 - 1973 : Dindona.
 - 1977 : Mangidy nefa mamy.

3. Tononkalo :

ASA ZANY ...

Ny masonao no itiavako iny habakabaka iny,
Sa ny masonao no tiako dia ny habakaba-manga ?
Asa izany fa ny foko dia mihira ny hafaliany
Anoloan'ny masonao sy ny lanitra mitranga.

Ny tsikinao no itiavako fivelaram-boninkazo,
Sa ny molotrafo no tiako dia ny voninkazo ihany ?
Asa izany fa ny foko tsy mitsahatra mivazo
Anoloan'ny tsikinao sy ny voninkazo hatrany !

Tia ny voro-mihira aho fa nandre anao nikalo
Sa ny vorona mikalo hiventsoako anao mandalo
Nitondra hira tamin'ny fiainako mangina hira taona maro.

Asa izany fa izao no hany zavatra tsaroako :
Hatramin'ny niarahantsika dia mientana ny foko
Ka miventso ny fitiavana. O ny antony, fantaro !

DOX

RAMANGAMALEFAKA

1. Ny fiainany :

- **Alfred RAMANDIHAMANANA** no tena anarany.
- Teraka tamin'ny taona 1886 izy.
- Zanak'i Rasoasehena sy Raketaka.
- Maro ny solon'anarana nahafantarana azy toy ny : A. Djeminah, R. Manga, Alfred D. N. M, Ramandihamanana, ...
- Anisan'ny mpanoratra nankafizin'i Ny Avana RAMANANTOANINA izy noho ny fahafolahany ny hainteny teo amin'ny asa soratra toy ny tononkalo, sombi-tantara, ...sns
- Vao 20 taona izy dia efa nanoratra tao amin'ny Gazety Basivava niaraka tamin'i Ny Avana RAMANANTOANINA.
- Maty tamin'ny 17 May 1938 izy.

2. Ny asa sorany :

- Namoaka ny asa sorany tao amin'ny gazety Tanamasoandro, Akon'larivo, Lakolosy Volamena, ...
- Mpanoratra sombin-tantara no tena nahafantaran'ny maro azy, na dia izany aza dia namoaka tantara an-tsehatra ihany koa izy.
- Nalaza indrindra tamin'ny asa sorany dia ilay tantara an-tsehatra mitondra hoe « Peratra volamena ».

Haëckel ANDRIANJATOVO

1. Ny fiainany :

- **Haëckel ANDRIANJATOVO** no tena anarany.
- Teraka tamin'ny 17 oktobra 1912 tao Ilaka Ambositra izy.
- Nanovo betsaka ny fiainana amin'ny maha tantsaha azy izy ary hita taratra tamin'ny asa sorany izany.
- 1921 – 1923 : Nanomboka ny fiainana maha-pianatra tao amin'ny sekolim-panjakana tao Ilaka.
- 1923 – 1926 : Nifindra tao amin'ny sekoly Norvegiana tao Antsirabe.
- 1926 – 1930 : Nianatra tao amin'ny sekoly anglikana tao ambohimano Antananarivo.
- Nisantatra niasa tao amin'ny sekoly Advantista Ankadifotsy ka nampianatra no asany tamin'izany, avy eo dia nifindra tao Ambohimano izy no nampianatra.
- Ny taona 1953 no maty ny vadiny ary tamin'io koa no nijanonany nampianatra.
- Efa nodimandry izy saingy tsy misy tahirin-kevitra milaza ny daty nahafatesany.

2. Ny asa sorany :

- Fony fahakeliny dia efa nitsimoka tao aminy ny literatiora. Mbola teny ambony dabilio izy dia dia efa nanoratra tamina gazety.
- Vao maika nitombo vahana izany noho ny fifandraisany tamin'ireo mpanoratra hafa toa andRy Emilson Daniel ANDRIAMALALA sy DOX.
- Azo lazaina fa mifantoka betsaka amin'ny kolontsaina sy ny rakitry ny ela malagasy, ny tontolo iainana sy ny fiainana ambanivohitra ny sangan'asany.
- Na dia nankafia ny tononkalo aza izy dia nanoratra tantara foronina ihany koa, toy ny : Feon'ny fahagola, Eva mpandresy, Diamondra tatsinanana, ...
- Teo amin'ny mpanoratra indray kosa dia anisany nankafiziny i Jean Joseph RABEARIVELO, Samuel RATANY ary Ny Avana RAMANANTOANINA.

RIBA MALAGASY

NY MALAGASY SY NY FIARAHA-MONINA

NY FIHAVANANA

Zava-dehibe teo amin'ny malagasy fahiny ny fihavanana. Ary tsy mba mifanary indrindra na dia amin'ny fotoan-tsarotra aza. Nomeny lanja lehibe tokoa ny fihavanana, tsy mila tambiny ny Ntaolo raha nihavana tamin'ny olona, nafoiny ny vola aman-karena ho enti-manamafy orina ny fihavanana, hoy indrindra izy : « Aleo very tsikalakalam-bola toy izay very tsikalakalam-pihavanana ». Namelany hafatra ny taranany mba hitandro sy hanamafy ny fihavanana, ka hoy izy : « Ny hazo voaroy no hazo voangaly, iangaliako ianao raha tia ahy fa raha tsy tia ahy ianao mba tofoka aho, ary raha manova ianao mba hafoiko fa ny fitia mifamaly no mahatsara fihavanana ».

I. Hevi-teny :

- Voangaly, angaliako : mitandrina, tandremiko, mikajy.
- Voaroy : zava-maniry (voankazo) misy tsilony.
- Ntaolo : olona taloha manam-pahendrena.

II. Famaritana :

Ny fihavanana dia fifandraisan'ny samy mpihavana, eny na ny mpiara-monina ihany koa aza.

Ny havana dia olona iaraha-monina na iaraha-mivelona ka mifanerasera aminao aisan'andro.

Mizara roa ny havana :

- *Havana akaiky* : ireo havan'i Dada sy Neny.
- *Havana alavitra* : ireo olona tsy iray fasana, na iray loharano nipoirana.

Tsara ny fihavanana raha tsara ny fifandraisana, ratsy ny fifandraisana raha ratsy ny fihavanana

Ny fihavanana dia miseho amin'ny alalan'ny :

- Fifanampiana.
- Fifampizarana.
- Fifankatiavana ary firaisan-kina.

III. Ny endrim-pihavanana :

1. Fihavanana ara-pianahana :

Ny Ray aman-dreny sy ny zanaka, ny mpiray tampo. Ny rà iraisana no kofehy mamatotra azy ireo. Ny ankohonana sy ny fianakaviana no sehatra ivelany. Mpihavana akaiky no ifampitondran'izy ireo.

2. Fihavanana ara-panambadiana :

Nipoitra tamina fifankatiavan'olon-droa lahy sy vavy. « Ny vodiondry » no kofzhy mamatotra azy ireo. Ny tokantrano sy ny fianakaviana roa tonta niavian'ny mpivady no sehatra ivelany. Somary havana lavitra izy ireo.

3. Fihavanana ara-piaraha-monina :

Fifandraisan'ny mpifanolo-bodirindrina, ny mpiray tanàna, ny mpifanerasera. Ny lalàn'ny fiaraha-monina, ny fiaraha-miaina no kofehy mamatotra. Ny toe-pihaonana no sehatra ivelany.

IV. Ny lanjan'ny fihavanana :

- Mampiray aina.
- Mampifankatia.
- Mampifandray.
- Misy ny fifampitsimbinana eo amin'ny fiaraha-monina.
- Milamina sy mirindra lavitry ny korontana sy ny fialonana ary ny teti-dratsy ny fiaraha-monina.
- Mandroso ny firenena satria miray hina ny olona.

V. Ohabolana :

- « Varotra tsy raikitra tsymaharatsy fihavanana ».
- « Izay mahavangivangy tia havana ».
- « Trano atsimo sy avaratra, izay tsy mahalen-kialofana ».
- « Ny hava-tiana tsy mahalavi-tany ».
- « Aza mandalo tanàna misy havana ».
- « Aza atao toy ny fihavanan'alika ka taolana iray no isarahana ».
- « Aleo very tsikalakalam-bola toy izay very tsikalakalam-pihavanana ».
- « Aza atao toy ny fihavana-molotra ka tezitra vao mifanantona ».

NY FIFANAJANA

I. Famaritana :

Ny fifanajana dia sampan-teny avy amin'ny fototeny hoe : « **haja** ». Ny teny hoe « haja » dia manondro ny fitambaran'ny zo aman-kasina ary ny fahamendrehana maha olombelona.

Ny fifanajana araka izany dia ny fiambaran'ireo fomba, fanao, fihetsika tsara isan-karazany tokony hananan'ny tsirairay mba hampirindra izay hatao eo amin'ny fiaraha-monina.

II. Ny endrika isehoan'ny fifanajana :

1. Ao an-trano :

- Tsy mikitikitika ny fandrian'ny Ray aman-dreny.
- Tsy mitsako alohan'ny vazana.
- Tsy azo atao ny mipetaka aminy noho ny Ray aman-dreny.
- Mahalala fomba.

2. Eny an-dalana :

- Miarahaba olona.
- Manao mbay lalana rehefa mandalo olona.
- Tsy mananilahany olona na miteny ratsy.

3. Eo amin'ny manodidina :

- Hajaina ny tontolo iainana, tsy lotoina ny rivotra.
- Hajaina ny fomba sy fady amin'ny toerana izay aleha.
- Tsy vonoina ny biby, tsy tapahina ny hazo.

III. Ny vokatry ny fifanajana :

- Mirindra sy milamina ny fiaraha-monina.
- Voatandrina ny ain'olona sy ny fananany.
- Mihavana tsy anjakan'ny lonilony.

IV. Ny fifanajana manoloana ny fivoarana sy ny fampandrosoana :

Milamina sy mirindra ny fampivoarana sy ny fampandrosoana ao anatin'ny fiaraha-monina raha manjaka ao ny fifanajana. Rehefa mifanaja ny olona dia tsy misy ny fanimbana ny fananan'ny hafa sy ny fananana iombonana ary mandroso ny tsirairay. Noho izany, ny fifanajana dia miteraka fihavanana sy fampandrosoana mirindra.

V. Ohabolana :

- « Manan-jandry afak'olan'entana, manan-joky afak'olan-teny ».
- « Zaza be vonton'anatra ka manao mbay lalana eny an-tsena ».

NY FIFAMPITSIMBINANA

I. Famaritana :

Ny fifampitsimbinana dia avy amin'ny fototeny hoe : « **tsimbina** ». Ny hoe mitsimbina dia mitandro zavatra iray tsy ho simbasimba foana. Ny fifampitsimbinana izany dia fifamaliana an'asa ifanaovan'ny olona mba hitandrovana ny aina sy ny fahavelomana.

Ny fifankatiavana, ny fifanajana, ny fifanampiana no fomba tsy maintsy arahina mba ahatongavana amin'izany.

II. Ny endrika isehoan'ny fifampitsimbinana :

Miseho amin'ireto endrika ireto ny fifampitsimbinana :

- Ny fifandeferana sy ny fifankatiavana ary ny fifanajana.
- Ny fifanampiana sy ny fiaraha-miasa.
- Ny fifamelan-keloka
- Fampanjakana ny fahamarinana sy ny rariny ary ny hitsiny.

III. Ny vokatry ny fifampitsimbinana :

- Fifanohanana sy fitazonana ny tsara sy ny marina.
- Manana fitonian-tsaina ary manana filaminana.
- Fitandroana ny fihavanana.
- Fiezahana haniry soa ny olona manodidina sy ny mpiara-monina tsy ankanavaka.
- Fahaizana mamaly soa sy mifamela heloka.

IV. Ohabolana :

- « Tsy misy manana ny ampy fa sambatra izay mifanampy ».
- « Tanana havia sy havanana, izay didna maharary ».
- « Raha nanao no tsy nambinina, ampisambory fa havana ory ».
- « Trano atsimo sy avaratra, izay tsy mahalen-kialofana ».

NY MALAGASY SY NY FIALAM-BOLINY

I. Famaritana ny fialam-boly :

Ny miala voly dia mandao na misitaka kely vetivety amin'ny zavatra fanao andavanandro mba ahazaoana hery sy tanjaka vaovao ahafahana matrika ny ho avy.

II. Ny karazana fialam-boly teo amin'ny Ntaolo malagasy :

Teo amin'ny Ntaolo malagasy dia nibahana kokoa teo amin'ny fialam-boliny ny zava-kanto toy ny hira gasy, famakiana tononkalo, fitantarana angano, ny hira, ny sôva, ny kalokalo takariva, ... izany rehetra izany dia nentiny mba hialana sasatra rehefa reraky ny tontolo andro ny mpianakavy ary natao ihany koa hitaizana ny ankizy satria misy anatra fonosiny izy ireny.

Ankoatra izay dia anisan'ny fialam-boly ho any ankizy sy ny tanora ihany koa fahiny ny lalao isan-karazany ary mbola mitohy izany mandrak'ankehitriny.

III. Ny karazan-dalao :

Misy karazany roa ny lalao :

- **Ny lalao mampiasa vatana** : ny lalao mampiasa vatana dia izay lalao mandany herimbatana toy ny fanenjika, ny moraingy, ny savika, tsikonina, ... sns
- **Ny lalao mampiasa saina** : ity lalao ity kosa dia mahatonga ny saina tia karokaroka sy handalina akoatra ny maha fialam-boly azy, toy ny fanorona, ny katro, ny ankamantatra, ...sns

IV. Ohabolana mikasika ny fialam-boly :

- « Ny diavolan-ko lava, ny kilalao mbola ho ela ».
- « Adin'ombalahin'ny mpianakavy, ny mandresy tsy hobia, ny resy tsy an-koraina ».
- « Ny kianja tsy hanaovan-dratsy mbola hiverinana ».

HAITENY

NY FEHEZANTENY

I. FANAFOHIZAN-TENY :

- **EM** : enti-milaza.
- **L** : lazaina.
- **RF** : reny fameno.
- **F** : fameno.

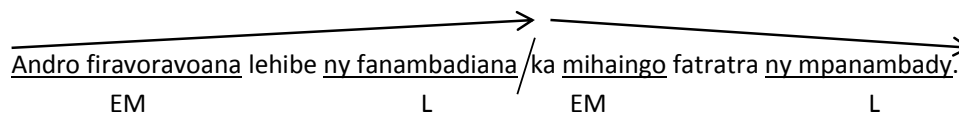
II. FAMARITANA :

1. Ny fehezanteny :

Ny fehezanteny dia andian-teny :

- Mahalaza hevitra feno.
- Fehezina'ny sora-baventy eo am-piandohana ary teboka (.) eo am-pamaranana.
- Manaraka ny lantom-peo miaka-midina.
- Ahitana anjara asa fototra iray na mihoatra.

Ohatra :

2. Ny rafitry ny fehezanteny :

Ny rafitry ny fehezanteny dia ny fijerena ny toeran'ny EM sy ny L.

a. Ny fehezanteny tso-drafitra : TD

Tso-drafitra ny fehezanteny iray rehefa ny **EM** no eo aloha ary ny **L** ao aoriana.

Ohatra : Mivarotra mangahazo i Nyeny.
EM RF L

b. Ny fehezanteny mivadi-drafitra : MD

Mivadi-drafitra ny fehezanteny iray rehefa ny **L no eo aloha ary ny EM ao aoriana** ary ahitana kianteny « **dia** » na « **no** » .

Ohatra : Neny dia mivarotra mangahazo.

3. Ny toetry ny enti-milaza :

a. EM tsy voasoritra ao amin'ny TD : EM (TV)

Tsy voasoritra ny EM ao amin'ny fehezanteny tso-drafitra rehefa :

- Tsy misy mpanoritra « ny ».
- Tsy ahitana kianteny.

<u>Ohatra :</u>	<u>Manadio</u>	<u>ny trano</u>	<u>fianarany</u>	<u>ny mpianatra.</u>
EM (TV)	RF	ZP	L	

b. EM tsy voasoritra ao amin'ny MD : EM (TV)

Tsy voasoritra ny EM ao amin'ny fehezanteny mivadi-drafitra rehefa :

- Ahitana kianteny « dia ».

Ohatra : ny mpianatra dia manadio tokontany.
 L EM (TV) RF

c. EM voasoritra ao amin'ny TD : EM (V)

Voasoritra ny EM ao amin'ny fehezanteny tso-drafitra rehefa :

- Ahitana mpanoritra « ny ».
- Misy kianteny « dia ».

Ohatra : Milalao baolina i Vero.
 EM (TV) RF L
 Ny milalao baolina dia i Vero.
 EM (V) RF L

d. EM voasoritra ao amin'ny MD :

Voasoritra ny EM ao amin'ny fehezanteny tso-drafitra rehefa :

- Ahitana mpanoritra « ny » na « i ».
- Misy kianteny « no ».

Ohatra : I Vero no milalao baolina.
 L EM (V) RF

4. Ny fehezanteny kely indrindra :

Ny atao hoe fehezanteny kely indrindra dia fehezanteny tsy manana afa-tsy vaniny roa (EM sy L) na telo (EM, L ary RF) nefa mahalaza hevitra feno.

Ohatra :

Novorina ny vahoaka.
 EM L

FANAMARIHANA :

Ny mpisolo tena tampisaka rehefa miaraka amin'ny EM matoanteny dia RF no anjara asany.

Ohatra :

Hovelesi-ko amin'ny firitsoka ianao.
 EM RF L

NY SOKAJIN-TENY : matoanteny, anarana, mpamari-toetra, mpanampy, tambin-teny, mpisolo tena, mpisolo toerana.

I. NY MATOANTENY :

1. Famaritana :

Ny matoanteny dia teny manambara fisehoan-javatra na asa ; azo soratana amin'ny vanim-potoana telo lafy.

Ohatra : mianatra, matory.

2. Ny endrika isehoany :

Miseho amin'ny endrika roa ny matoanteny :

- **Matoanteny fototeny** : joro, tonga, lasa, ...
- **Matoanteny sampan-teny** : mitandrana, hisakafo, jerena, ...

3. Ny fomba fisedrana azy :

- **Ireo miatomboka amin'ny « m »** : foanana ny « m » dia tovanana « **ana** », raha fiteny ny teny azo dia matoanteny ilay teny. Raha tsy fiteny kosa dia tsy matoanteny.

Ohatra : miresaka < resah**ana** (fiteny, noho izany matoanteny ny « miresaka »)
matsiro < tsiro**ana** (tsy fiteny, noho izany tsy matoanteny ny « matsiro »)

- **Ireo teny aman-tovona : a - ; voa ; tafa –**

Foanana ny tovana dia soloina ny iray amin'ireto tovana mivaky ireto : mi - ; ma- ; man - ; mana - ; maha -.

Raha fiteny ny teny azo dia matoanteny ilay teny. Raha tsy fiteny kosa dia tsy matoanteny.

Ohatra : aroso < **ma**ndroso (fiteny, noho izany matoanteny ny « aroso »)
voatefy < **ma**nefy (fiteny, noho izany matoanteny ny « voatefy »)
tafajanona < **mi**janona (fiteny, noho izany matoanteny ny « tafajanona »)

- **Ireo teny aman-tovana : - ina ; -ana na tsirin-teny sara-droa**

Foanana ny tovana (na tsirin-teny sara-droa) dia soloina ny iray amin'ireto tovana mandidy ireto : - o ; - y ; - a

Raha fiteny ny teny azo dia matoanteny ilay teny. Raha tsy fiteny kosa dia tsy matoanteny.

Ohatra : baikoina < baikoy (fiteny, noho izany matoanteny ny « soloina »)
fafana < fafao (fiteny, noho izany matoanteny ny « fafana »)

II. NY ANARANA :

1. Famaritana :

Ny anarana dia ireo teny entina manondro olona, na biby, na zavatra, na hevitra ka tsy afaka miaraka amin'ny filazam-potoana.

Afa-miaraka tsara amin'ny mpanoritra : **ny, ilay, ikala, i, ...**

2. Ny karazany :

Misy karazany roa ny anarana :

- **Ny anaran-tsamirery** : teny ilazana olona na biby na toerana voatokana ho azy samirery ary anavahana azy amin'ny be sy ny maro. Miatomboka foana amin'ny sora-baventy.

Ohatra : mijoro, Mendrika, Antananarivo, ...

- **Ny anarana iombonana** : teny ilazana olona na zavatra azo tsapain-tanana na tsia ka itambaran'izay rehetra mitovy sokajy.

Ohatra : akoho, rano, hazo,...

3. Fanamarihana :

- Ny anaram-bositra izay anarana nomena vokatry ny toetra, na fihetsika na koa bika aman'endrika dia ao anatin'ny anaran-tsamirery.
- Ao anatin'ny anarana iombonana ireo teny ialohavan'ny tovona famoronana anarana : **f - ; mp - ; ka -**.

Ohatra : mpampianatra, fianarana, ...

III. NY MPAMARI-TOETRA :

1. Famaritana :

Ny mpamari-toetra dia ireto teny rehetra entina maneho hevitra na ilazana toetran'olona na biby na zavatra na mamaritra loko, bika fihetsika, ... sns

2. Ny endrika isehoany :

- **Fototeny** : mora, marary, ...
- **Fototeny verin-droa** : manjombonjombona, ratsiratsy, ...
- **Teny aman-tovona (ka - ; ko -)** : kahihitra, koretaka, ...
- **Teny aman-tovona (m - ; ma - ; mi - ; man -)** : mafana, midangana, maloka, ...
- **Teny aman-tovana (- ina ; - ana)** : nofosana, vavana, bikana, ...
- **Teny aman-tsofoka** : bilitika, finaritra, ...

IV. NY MPANAMPY :

Ny mpanampy dia teny hafa ankoatra ny EM, L, RF, ZP ka tsy afaka misinga na mandeha irery :

- Manalefaka, manamafy, manova mihitsy ny hevitra ny teny fenoiny.
- Tsy azo ampiasaina ho EM na L na RF na ZP.
- **Mipetraka mandrakariva eo alohan'ny teny fenoiny.**

Ohatra :

Tena mianatra ny ankizy. (eto ny mpanampy dia manamafy ny teny hoe : mianatra)

V. NY TAMBIN-TENY :

Ny tambin-teny dia teny hafa ankoatra ny EM, L, RF, ZP ka tsy afaka misinga na mandeha irery :

- Manalefaka, manamafy, manova mihitsy ny hevitra ny teny fenoiny.
- Tsy azo ampiasaina ho EM na L na RF na ZP.
- **Mipetraka mandrakariva ao aorian'ny teny fenoiny.**

Ohatra :

Mianatra tokoa ny ankizy. (eto ny tambin-teny dia manamafy ny teny hoe : mianatra)

VI. NY MPISOLO TENA :

1. Famaritana :

Ny mpisolo tena dia ireo teny entina manondro olona na biby na zavatra tsy tiana hotenenina mivantana na tsy tiana averimberina.

Ohatra : Vaventy sady ranjanana izy.

2. Ny endrika isehoany :

Misy karazany roa ny mpisolo tena :

- Ny mpisolo tena miavaka izay mitokana fa tsy mitambatra amin'ny teny hafa : izaho, ianao, isika, ianareo.

Ohatra : Tsara toetra ianao.

- Ny mpisolo tena tampisaka na mitambatra amin'ny teny iarahany : -ko, -nao, -nareo, -ntsika.

Ohatra : Maloto ny ankajonao.

3. Ny olona tondroina :

Misy sokajy telo ny olona tondroina :

- Ny mpisolo tena manondro voalohany na ny olona miteny : izaho, aho, ahy, ko, ...

Ohatra : Afaka fanadinana aho.

- Ny mpisolo tena manondro olona faharoa na ny olona itenenana : ianao, ise, ialahy, indry, nao, ...

Ohatra : Tsy omeko vola ianao.

- Ny mpisolo tena manondro fahatelo na ny olona ivelan'ny miteny sy itenenana : azy, izy, ny, izy ireo.

Ohatra : Malahelo azy aho.

VII. NY MPISOLO TOERANA :

Ny mpisolo toerana dia ireo teny rehetra entina milaza na misolo toerana tsy voatondro mazava tsara.

Miova arakaraka ny halaviran'ny toerana tondroina ny mpisolo toerana ampiasaina.

Ohatra : Alaivo itsy penina itsy.

Mankanesa aty.

Mandehana ery.

NY FANAKAMBANAN-TENY

- Rehefa akambana ny teny roa samihafa ka ny voalohany miaraka amin'ny **ka, tra, na** ka ny faharoa manomboka amin'ny renin-tsoratra dia alatsaka ny « **ka** » sy « **tra** ». Ho an'ny teny mifarana amin'ny **na** kosa dia ny « **a** » no milatsaka. Ary asiana tsipi-panohizana eo anelanelan'ny teny roa.

Ohatra : satroka + zaza = satro-jaza.
 Fototra + hazo = tofo-kazo.
 Lalana + ratsy = lalan-dratsy.

Fanamarihana : misy ny fiovan'ny renifeo eo amin'ny fiandohan'ny teny faharoa ka toy izao izany.

h	k
f	p
s	ts
l	d

h	k
r	dr

- Raha zana-tsoratra no iandohan'ny teny faharoa ka mifarana amin'ny **ka, tra, na** ny teny voalohany dia esorina fotsiny ny zana-tsoratra farany amin'ny teny voalohany ary asiana faingo miantona eo anelanelan'ny teny roa.

Ohatra : zanaka + olona = zanak'olona.
 Zavatra + olona = zavatr'olona.
 Olona + afaka = olon'afaka.

- Raha zana-tsoratra no iandohan'ny teny faharoa ka TSY mifarana amin'ny **ka, tra, na** ny teny voalohany dia tovanana « **n** » na « **m** » ny teny voalohany ary asiana tsipi-panohizana eo anelanelan'ny teny roa. Raha zana-tsoratra kosa no iandohan'ny teny faharoa dia faingo miantona no solon'ny tsipi-panohizana.

Ohatra : onja + fiainana = onjam-piainana.
 Lanja + entana = lanjan'entana.